

СЕКЦІЯ 10 ІСТОРИЧНІ ВИМІРИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Бардіна Алла

*Горлівський інститут іноземних мов
державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»*

ЖІНКИ КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА СВЯТОСЛАВИЧА: АНАЛІЗ ЖІНОЧОГО ДОСВІДУ

Ключові слова: *гендерний підхід, жіночий досвід, Київська держава, Володимир Великий, Рогнеда, Анна Візантійська.*

Keywords: *gender approach, women's experience, Kievan state, Volodymyr the Great, Rogneda, Anna Byzantine.*

Розвиток історичної науки потребує розширення фокусу досліджень, сьогодні в Україні активно розвивається методологічний підхід гендерної історії. Гендерна історія – це напрям історичних досліджень, присвячений гендеру, відносинам статей, впливу ідентичності на повсякденне життя, соціальним ролям людей у різні історичні епохи та цивілізації; уявленню про жіночість та мужність, сексуальність. Гендерний підхід дає змогу проаналізувати жіночий досвід княжих осіб у добу існування Київської Русі. Тому метою наукової роботи є висвітлення життєпису жінок Володимира Великого з позиції не тільки політичної ситуації, але й як органічних особистостей.

Одразу зазначимо, що жінки у часи Київської держави (IX–XIII ст.) були обмежені у правовій сфері, тому існує мала кількість згадок про них у тодішніх джерелах. Це обумовлює певні складнощі у вивченні жіночого феномену. Є низка праць, зокрема І. Чугуєва [4], І. Шелюг [1], де висвітлено роль жінки у Києво-руську добу зі спробою реконструювати життєпис особистості. А. Лукашенко зробила спробу порівняння прав та соціальних ролей жінок Київської Русі й Візантії [9]. Л. Войтович дослідив та описав життя, роль і внесок у державу всіх еліт за часи існування династії Рюриковичів та Геди́міновичів [3]. Відомості про жінок Володимира Великого містяться у працях ширшого характеру, але наразі відсутнє наукове дослідження, яке аналізує життєві стратегії осіб із погляду гендерного підходу. Із життєвої біографії князя візьмемо до аналізу лінії, пов'язані з Рогнедою, Анною та третьою жінкою, ім'я якої достеменно невідомо науці [3, 222–226].

Є свідчення, що князь мав три законні жінки, чий життєвий історії є трагічними і мають спільні риси через належність до тодішніх соціальних норм у середовищі правлячої верхівки. Першою жінкою була Рогнеда Рогволодна. Її історію можна проаналізувати на базі тодішніх джерел, як-от «Повість минулих літ», «Лаврентійський літопис XIV століття» [8]. Дівчина народилася приблизно у 960 р. та мала полоцьке походження. Батько Рогнеди – це Рогволод, із яким вона разом жила у Полоцьку [9, 21].

Рогнеда була нареченою Ярополка Святославича, водночас брат Ярополка Володимир зробив їй пропозицію, але вона не лише була безрезультатною, а ще й зустріла насмішку з боку Рогнеди через позашлюбне його походження від рабині-ключниці [3, 223]. Історики на основі цих літописних згадок припускають, що це образило й породило лють у серці Володимира до жінки. Водночас існує думка серед історичних фахівців, що причиною відмови був політичний фактор [5, 37]. Батько дівчини підтримував Ярополка у веденні війни проти Новгородської землі, де панував Володимир.

Пізніше, під час воєнних дій у Полоцьку Володимир з військом штурмували місто [10, 98]. Ймовірно, про особисту образу від Рогнеди він не забув, тому, узявши місто у 978 році, на очах родини згвалтував її. Вочевидь, це була помста за «рабичича» та відмову від пропозиції [8, 148]. Після скоєного Володимир забрав Рогнеду до себе й одружився з нею. Ярополк, за якого дівчина хотіла вийти заміж, помер у боротьбі за княже місце.

Літописець подає біографічні подробиці про невдалу спробу Рогнеди здійснити замах на чоловіка. Унаслідок цього Володимир хотів убити жінку, але її захистив син, нагадавши про звичай кровної помсти [5, 51]. Подробиці, які подає літопис щодо цього епізоду, свідчить, певно, що Рогнеда відчувала ненависть через пережите насилля і жорстокість щодо її родини [9, 21]. Врешті князь вирішив залишити жінку у спокої та відправити разом із сином у рідний Полоцьк правити.

Їх син Ізяслав був неповнолітнім, тому мати виконувала роль регента. Ці обставини відкрили можливість для Рогнеди реалізувати себе намісницею князя (фактично правителькою) у князівстві, з якого походила родом і яке лише формально визнавало залежність від Києва, зберігаючи самостійність. Приблизно у 997 р. вона покинула державні справи. Про це свідчить пізній Никонівський літопис, який містить опис її постригу в черниці. У 1000 р., ймовірно, Рогнеда померла.

Ще одна відома з джерел жінка князя-хрестителя – це спільна дружина Ярополка та Володимира Святославичів. Вона є загадковою постаттю через брак інформації. Її точне ім'я невідоме, однак серед істориків є версія, що її звали Ірина [5, 39]. Також існує думка, що дівчину звали Юлія або Предислава. Так само нічого не відомо про рік її народження, але «Повість минулих літ» описує знатний рід жіночої особи з акцентом на грецькому походженні [8, 185].

Її поява на теренах Київської Русі пов'язана з батьком двох братів – Святославом Ігоревичем. У пізньому Переяславсько-Суздальському літописі описується, що Святослав у 968 році вивіз дівчину, яка була черницею [7, 40]. А інші джерела спираються на візантійське походження. Леонтію Войтовичу близька перша гіпотеза. Саме її він доповнив та окреслив наявність родових зв'язків із можливо-владними особами. Тому, на думку дослідника, князь і вирішив її одружити зі своїм сином Ярополком.

Є відомості, що вона вже була вагітною від старшого сина Святослава. Потрібно взяти до уваги, що події навколо одруження з Іриною відбувалися під час міжусобної війни за владу між усіма нащадками київського князя.

11 червня 978 р. Ярополк був убитий Володимиром. За схожим сценарієм княжий переможець насильно забрав собі братову вагітну дружину. Згодом була

народжена дитина на ім'я Святополк. Існують дискусії з приводу генетичної спорідненості новонародженого з воюючими синами Святослава Ігоровича. Літописи свідчать, що Володимир Великий не відрікся від Святополка, а прийняв як рідного [7, 104]. А його мати після народження, ймовірно, відселив до селища Берестове. Достовірної інформації немає, і подальша доля жінки невідома.

Анна Візантійська – третя законна дружина Володимира Великого. Життєвий шлях Анни описаний у вітчизняних і зарубіжних джерелах. Її походження є візантійським, батько Роман II був імператором Візантії [2, 262]. У літописах німецького хроніста Тітмара є інформація, що дівчина була нареченою Оттона III, який незабаром повинен був зайняти імператорське місце Священної імперії. Через внутрішні проблеми візантійський імператор Василь III попросив військової допомоги у Володимира. Взамін князю виплатив гроші та пообіцяв йому свою сестру за дружину. Оскільки отримавши військову підтримку, імператор відмовився виконати умови договору, Володимир захопив Корсунь і погрожував нападом на Константинополь. Унаслідок цього брати Анни Візантійської віддали жінку до київського князя за умови охрещення його і всього населення Русі [9, 25]. У джерелах є згадки про плач і горювання Анни щодо участі, яка її спіткала [8, 197].

У Києві Анна активно займалася місіонерською діяльністю, а саме сприяла охрещенню населення Київської Русі, будівництву церков, монастирів, храмів. «Церковний Устав Володимира» свідчить, що князь радився з жінкою та прислуховувався до її порад [9, 21].

Анна померла раніше, ніж Володимир, у 1011 р. Похована була у Десятинній церкві. Через 4 роки біля її мармурового саркофагу, за свідченням Тітмара, похований був і Володимир Великий. Сьогодні питання канонізації Анни є білою плямою.

Отже, життя жінок Володимира Великого мали спільні риси, характерні для становища жінки знатного походження доби Середньовіччя: їхній шлюб був пов'язаний зі ставленням до них як до товару у сфері дипломатії, що обумовило досвід фізичного і морального насилля, невзаємного кохання, поламані попередні плани щодо майбутнього претендента на шлюб та вивезення з рідного дому до інших земель. Незважаючи на такі життєві перепони, кожна з жінок зробила певний, більший або менший, внесок у суспільно-політичне життя Київської держави.

Специфічними рисами життєвих обставин Рогнеди є такі: по-перше, Володимиром Святославич як нащадок великого князя київського сприймав полоцьке князівство як підпорядковане імперському центру, по-друге, мав язичницькі погляди, що керуються родоплемінними нормами, і по-третє, шлюб із Рогнедою співпав із періодом боротьби за владу, що посилювало агресивність у поведінці. Подібні обставини, можливо, характерні й для Ірини, яка спочатку була дружиною Ярополка. Натомість життєвий досвід Анни – це доля дружини князя, який, з одного боку, вже тримав верховну владу, а з іншого, – ще нещодавно був язичником, одружився з представницею правлячого роду, по-перше, християнської країни, по-друге, наймогутнішої на той час держави, і по-третє, одружився з тою, яка належала до багрянородних. Вона була дружиною князя, який був щойно навернений у християнство, і принаймні формально мусив відтворювати об-

раз правителя-християнина. Названі обставини значно підвищували соціальний статус Анни у шлюбі з Володимиром і обумовили те, що вона виступала суб'єктом культурних і релігійних перетворень у Київській державі, не була відсунута на периферію, вірогідно, отримувала відповідні почесні у ставленні до її особи.

Джерела та література

1. Видатні жінки Київської Русі / І. Шелюг. Харків, 2015. 47 с.
2. Історія Візантії. Вступ до візантиністики. Львів: Апріорі, 2011. 880 с.
3. Княжа доба: портрети еліти: монографія / Л. В. Войтович; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львівський національний університет ім. І. Франка. Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський, 2006. 782 с.
4. Чугаєва І. Князь Володимир Святий і його жінки: легенди та реальність. *Сіверянський літопис*. 2015. № 6. С. 18–22.
5. Котляр М. Ф. Історія України в особах. *Давньоруська держава*. Київ: Україна, 1996. 238 с.
6. Лукашенко А. І. Дуалістичні релігійні уявлення в соціокультурному житті Європи (IV – сер. XVII ст.). Київ, 2018. 420 с.
7. Мономах В. Літопис Руський / пер. з давньорус. Л. Є. Махновця. Київ: Дніпро, 1989. 591 с.
8. Повесть врем'яних літ: літопис (за Іпатським списком) / пер. з давньоруської, після-слово, комент. В. В. Яременка. Київ: Рад. письменник, 1990. 558 с.
9. Пушкарьова Н. Л. Женщины Древней Руси. Москва: Мысль, 1989. 319 с.
10. Толочко П. Київська Русь. Київ, 1996. 360 с.

Костельнюк Дар'я

Донецький національний університет імені Василя Стуса

КУЛЬТУРА ПЕРІОДУ РУСИ-УКРАЇНИ

Ключові слова: культура, літописання, література, період Русі-України.

Keywords: culture, chronicles, literature, the Rus-Ukraine period.

Культурна ідентичність України – це поєднання корінної спадщини та відбитку інших культур з усього світу. Визнання цієї унікальної культурної спадщини протягом багатьох років приховувалася, але останнім часом вона повертається. Спираючись на глибокі традиції українського населення, культурне відродження набирає обертів.

Із часів Київської держави існувала ціла когорта далекоглядних особистостей: літописців, філософів, ораторів, письменників, а також церковних і державних діячів, які були налаштовані сприяти потребам держави та розвитку культури. Це було суспільство, якому вдалося зберегти багатовікові традиції землеробства, культурні надбання.

У міру розвитку письма з'явилося нове захоплення естетикою. Серед його основних понять – краса, образ, символ і канон. Прихід християнства зміцнив функцію письменства як пізнавального та культурного засобу, що контрастує з поверхневими естетичними принципами язичницької доби.

У давній Русі школи були полігоном для багатьох світил літописання, писемності, богослов'я, філософії та публічного мовлення. У цих установах відточу-